

Museum med frågetecken

I den gudsförgätna byn Markowa i sydöstra Polen bodde 1939 ungefär 4300 kristna och 120 judar. Flertalet av de senare mördades 1942 i den s.k. Reinhardt-aktionen.

Historien om Markowas judar är inte unik. Den upprepades 100-tals om inte 1000-tals gånger på polsk mark 1939–1946. Och byn skulle ha svepts in i historiens glömska, om det inte hade varit för Jozef Ulma, f.1900 och hans fru Wiktorina, f.1912 och deras barn, Stasia, Basia, Wladzio, Franus, Antos och Marysia.

Ulma var en mångsysslare; trädgårdsmästare, silkesmask- och biodlare samt en inte oäven amatörfotograf. Men, över allt annat var han och hans fru ofattbart modiga. Under den nazistiska ockupationen gömde de Paul Goldman och hans fyra söner, Golda Grünfeld samt Lea Goldner och hennes dotter, alla judar.

Naturligtvis visste Wiktorina och Josef Ulma, att det var belagt med dödsstraff, att gömma judar från den nazistiska dödsmaskinen. Ändå gjorde de det!

Den 24 mars 1944 upptäcktes gömstället. Alla i huset avrättades omedelbart av Gestapo och ”de mörkblå”, en polsk polisstyrka, bestående av quislingar. Också barnen. Även det som Wiktorina Ulma bar under sitt hjärta. De bevarade vittnesmålen från avrättningen röjer en omänsklig grymhet.

Någon gång tidigare under kriget hade Goldmans söner anförtrott en av ”de mörkblå”, Włodzimierz Les, sina ägodelar. Mycket pekar på att det var Les som tipsade Gestapo. Inte minst det faktum att han sköts hösten 1944 av polska motståndsmän.

Som sagt historien är inte unik. Kristna polacker som röjde polska judar. Standardbelöningen lär ha varit ett kilo socker. För Les del tillkom dessutom att han inte behövde lämna tillbaka något till bröderna, vars ägodelar han skulle ta hand om tills kriget var över.

2008 beslöt länsstyrelsen för Nedre Karpaterna enhälligt, att det skulle byggas ett museum i Markowa till minne av de polacker som räddade judar under den nazityska ockupationen.

Beslutet motiverades med att det förelåg ett behov av att upplysa världen om det ”allmänt okända faktum”, att det var belagt med dödsstraff att gömma judar i det ockuperade Polen. Den 7 mars 2016 invigdes muséet. Det hade kostat c:a 15 milj. kr att bygga, finansierat av Markowas kommun samt Polens kulturministerium.

Vad fick man för pengarna? Ett hypermodernt, avskalat muséum, utrustat med bildskärmar, gigantiska foton, tagna av Josef Ulma, videoskärmar med vittnen från byn under kriget. Kartor över platser, där polacker räddat judar. Namnlistor över polacker som dödades för att de räddat judar. Samt en inskrift från Nya Testamentet, Lukas 10:33 om den barmhärtige samariten. Allt genomfört med texter på polska, engelska och ivrit.



Busslast efter busslast med besökare tittar på allt, för att sedan ta den sedvanliga gruppbilden utanför ingången. Men, hela tiden rinner en gnagande oro nedför väggarna.

Självfallet är det hedervärt att Jozef och Wiktorina Ulmas minne hedras – 1995 förlänade Yad Vashem dem utmärkelsen ”Rättfärdiga bland Folken”. Och självfallet skall de polacker som avrättades för att de gömt sina judiska grannar hedras, men...ändå finns den där gnagande oron... varför var det så viktigt för det polska kulturministeriet, att bygga det här muséet just nu ... över 70 år sedan händelserna ägt rum?

Är det så att de styrande i Polen vill tvätta en smutsig byk, vill få oss att tro, att alla polacker hjälpte sina judiska landsmän under den nazistiska ockupationen, få oss att tro att Jedwabne är en historia, uppdiktad bara för att svärta Polens rykte, och att pogromen i Kielce sommaren 1946 genomfördes av några andra än polacker? Eller att de antisemitiska, förlåt antisionistiska kampanjerna, på 60-talet aldrig ägt rum?

I Markowa finns förutom muséet ett symboliskt gravmonument över familjen Ulma. Något år efter massakern gravsattes de på byns kyrkogård och stoftet efter de judiska offren fördes till den judiska begravningsplatsen i en by 30 km därifrån. Idag är det omöjligt för en främling, att finna den. Inga skyltar talar om var den finns eller fanns.

Det står många frågor kring muséet i Markowa. Säkert är det bra för byns ekonomi – turister kommer dit och redan nu finns en stor parkeringsplats för deras bilar och bussar samt en liten servering på andra sidan vägen från muséet. Men, varför har man glömt att nämna namnen på de mördade judiska barnen – bara de kristna barnens namn omnämns. Och varför har man inte byggt ett museum för alla mördade byinvånare - judar som icke-judar - ? De var ju alla offer.

Och... varför får en besökare i muséet inte reda på att dagen efter familjen Ulma mördats, avrättades ytterligare 24 judiska bybor. Deras ”räddare” hade fått reda på vad som hänt och vågade inte längre gömma dem. Utan gick till Gestapo.